

УДК 336(477)

**В.П. Левченко, канд. техн. наук, Державна комісія
з регулювання ринків фінансових послуг України**

РИНОК НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ УКРАЇНИ: ПОТОЧНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

У статті досліджено поточні тенденції розвитку вітчизняних небанківських фінансових установ в умовах економічної кризи. Визначено заходи державної політики, що повинні сприяти подальшому розвитку ринку небанківських фінансових послуг України.

Ключові слова: небанківська фінансова установа, небанківська фінансова послуга, економічна криза, заходи державної політики.

Постановка проблеми. Для розробки заходів щодо нівелювання наслідків світової фінансової кризи та подальшого розвитку ринку небанківських фінансових послуг необхідно оцінити його поточний стан. Також доцільно провести порівняльний аналіз тенденцій, що спостерігалися протягом 2008-2010 років, із процесами, що відбувалися в період динамічного розвитку даного сегмента фінансового ринку (2005-2007 рр.).

Протягом передкризового періоду вітчизняний фінансовий сектор розвивався досить динамічно. Зокрема, за період 2004-2008 років кількість небанківських фінансових установ у Державному реєстрі фінансових установ зросла в 1,5 раза, при цьому кількість фінансових компаній і недержавних пенсійних фондів – у 4 рази. Разом з тим слід зазначити, що цей розвиток мав нерівномірний і дискретний характер, а загальний його рівень суттєво відставав від середньоєвропейських параметрів. У структурі українського фінансового ринку частка небанківського фінансового сегмента залишається невиправдано малою. На початок 2008 року на небанківські фінансові установи припадало лише 7 % загального обсягу активів фінансових установ України.

Розвиток та розширення спектра небанківських фінансових послуг створили умови для активного залучення до даних ринків споживачів, які зазвичай не мають достатньої інформації та необхідних знань про особливості та споживчі характеристики фінансових послуг. У процесі вибору послуги вони не завжди могли оцінити рівень ризиків і можливі наслідки набуття додаткових фінансових зобов'язань. На нашу думку, зазначений аспект став однією із основних передумов розвитку негативних тенденцій, пов'язаних із невиконанням клієнтами небанківських фінансових установ своїх зобов'язань в умовах економічної кризи.

Іншим чинником, що обумовив негативні тенденції у фінансовому секторі в умовах кризи, є недосконале правове середовище та вади державного регулювання. Нормативно-правова база, що покликана регулювати різні аспекти професійної діяльності на фінансовому ринку, є досить суперечливою та не повністю сформованою. Зазначені вище аспекти обумовили необхідність більш детального вивчення поточного стану ринку небанківських фінансових послуг України та визначення перспектив його розвитку.

Аналіз останніх досліджень. Переважна частка фінансових ресурсів в Україні перерозподіляється через банківську систему. Як наслідок, більшість публікацій, пов'язаних із дослідженням особливостей розвитку фінансових відносин в умовах кризи, стосується діяльності комерційних банків і НБУ. Ряд дослідників акцентують свою увагу на вивченні правових аспектів регулювання небанківських фінансових установ [1; 6]. Інші науковці зосереджують свою увагу на вивченні окремих сегментів ринку небанківських фінансових послуг, насамперед ринку цінних паперів [5; 14].

Цілі статті. Отже, залишається невирішеним завдання комплексної оцінки поточного стану ринку небанківських фінансових послуг. На основі зазначеної оцінки доцільно визначити заходи, які необхідно реалізувати у середньостроковій перспективі, для подолання наслідків фінансової кризи та подальшого сталого розвитку основних сегментів ринку небанківських фінансових послуг.

Виклад основного матеріалу

1. Поточний стан ринку небанківських фінансових послуг України.

В Україні на початок 2010 року діяло 450 страхових компаній, 755 кредитних спілок, 373 ломбарди, 389 компаній з управління активами, 109 недержавних пенсійних фондів і близько 1 000 інвестиційних фондів різного типу [4]. За станом на 31.12.2009 загальний обсяг випусків емісійних цінних паперів, зареєстрованих Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку, становить 740,06 млрд. грн. [3]. Активи основних небанківських інститутів за станом на 31.12.2009 становили: страхових компаній – 41,8 млрд. грн.; кредитних спілок – 4,5 млрд. грн.; інших небанківських кредитних установ – 7,5 млрд. грн. [9].

Використовуючи аналітичні дані із офіційного сайту Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України [9] та річний звіт даного державного органу за 2009 рік [4], розглянемо тенденції в окремих сегментах вітчизняного ринку небанківських фінансових послуг, що спостерігалися в умовах фінансової кризи.

Спочатку дослідимо *ринок кооперативного кредитування*. Учасниками даного ринку є кредитні спілки та інші кредитні установи. За станом на 30.06.2010 до Державного реєстру фінансових установ було внесено інформацію про 700 кредитних спілок, що на 121 менше порівняно з 2009 роком на відповідну дату (табл. 1) [9].

Таблиця 1

**Основні показники діяльності кредитних спілок України
за період з 01.01.2005 до 30.06.2010**

Показник	Період, рік					
	2005	2006	2007	2008	2009	II кв. 2010
Кількість зареєстрованих кредитних спілок (на кінець періоду)	723	764	800	829	755	700
Кількість членів КС, тис. осіб, з них:	1 236,0	1 791,4	2 391,6	2 669,4	2 190,3	1 520,6
члени, які мають внески на депозитних рахунках	78,8	103,0	245,3	164,0	117,0	70,6
члени, які мають заборгованість за кредитами	496,5	566,1	561,5	578,1	423,6	336,7
Активи, млн. грн., з них:	1 938,4	3 241,2	5 260,6	6 278,6	4 218,0	2 983,5
капітал, млн. грн.	671,0	1 097,9	1 551,5	1 714,0	765,8	954,4
нерозподілений дохід (непокритий збиток), млн. грн.	15,5	24,4	6,4	-67,6	-612,5	-227,6
кредити, надані членам КС (залишок на кінець періоду), млн. грн.	1438,5	2 596,7	4 512,3	5 572,8	3 909,1	2 743,2
внески членів КС на депозитні рахунки (залишок на кінець періоду), млн. грн.	1 137,6	1 926,5	3 451,2	3 951,1	2 959,3	1 662,3
заборгованість за неповерненими та простроченими кредитами (залишок на кінець періоду), млн. грн.	93,1	156,9	283,5	675,0	1 117,9	821,2

Результати діяльності кредитних спілок за 6 місяців 2010 року показують уповільнення рівня ділової активності та зниження темпів приросту показників діяльності даних фінансових установ. За станом на 30.06.2010 кількість членів кредитних спілок становила 1 520,6 тис. осіб, що на 669,7 тис. осіб менше, ніж за станом на 31.12.2009, та на

1 148,8 тис. осіб менше, ніж за станом на 31.12.2008. Крім того, за станом на 30.06.2010 кількість членів кредитних спілок, які мають діючі договори внесків (вкладів) членів кредитної спілки на депозитні рахунки, становила 70,6 тис. осіб, що на 53,4 тис. осіб менше порівняно з відповідною датою 2009 року, а кількість членів кредитних спілок, які мають діючі кредитні договори за станом на 30.06.2010, становила 336,7 тис. осіб, що на 109,5 тис. осіб менше порівняно з 2009 роком на відповідну звітну дату. Частка кількості інших членів кредитних спілок, які не користуються фінансовими послугами кредитних спілок, але залишаються їх членами, за підсумками I півріччя 2010 року не змінилася порівняно з відповідним періодом 2009 року і становила 73%.

Характерною ознакою нинішньої ситуації у кредитно-фінансовій системі є те, що позичальники мають великі обсяги заборгованості перед кредитними спілками. Останнім надзвичайно важко розв'язати таку проблему традиційними методами, працюючи індивідуально з кожним конкретним проблемним кредитом, оскільки кількість боржників вимірюється сотнями, а іноді й тисячами. Зважаючи на такі обставини, кредитні спілки активно користуються послугами колекторських компаній, бюро та агентств. Повернені боржниками кредити допоможуть кредитним спілкам відновити довіру своїх вкладників, адже ці грошові кошти дадуть змогу кредитним спілкам розрахуватися за своїми зобов'язаннями перед вкладниками та почати кредитувати населення, попередньо запровадивши нову, більш жорстку кредитну політику.

Як видно із таблиці 1, загальний обсяг активів кредитних спілок за станом на 30.06.2010 становив 2 983,5 млн. грн., порівняно з аналогічною датою 2009 року зменшився на 35,4 %. Загальна сума заборгованості 336,7 тис. членів КС, що мали діючі кредитні договори за станом на 30.06.2010, становила 2 743,2 млн. грн., тобто в середньому кожен член – позичальник кредитної спілки – на кінець періоду мав 8,1 тис. грн., боргу за кредитом [9].

Певна частина кредитних спілок з метою підтримки ліквідності, утримання фінансової стабільності та підвищення рівня захисту членів кредитних спілок, а також задля здійснення кредитування особливо вразливих в умовах кризи категорій позичальників потребує рефінансування. На відміну від банків та їхніх вкладників, в Україні не передбачено механізму відшкодування громадянам коштів, внесених у кредитні спілки у вигляді внесків (вкладів) членів кредитної спілки на депозитні рахунки. Держфінпослуг спільно з учасниками ринку кредитних спілок розробила спеціальну антикризову програму для ринку кредитних

спілок, яка передбачає заходи щодо протидії наслідкам фінансової кризи в діяльності кредитних спілок.

Динаміка основних показників діяльності кредитних установ за станом на 30.06.2010 свідчить про зменшення рівня ділової активності при збільшенні кількості зареєстрованих кредитних установ на 48 % (до 37 кредитних установ) порівняно з відповідною звітною датою 2009 року. Обсяг виданих кредитів за станом на 30.06.2010 становив 1 632,6 млн. грн., що на 20,3 % менше порівняно з минулою звітною датою 2009 року.

Активи інших кредитних установ за станом на 30.06.2010 становили 3,1 млрд. грн., порівняно з аналогічним періодом попереднього року збільшилися на 0,5 %. Капітал інших кредитних установ за станом на 30.06.2010 становив 800,2 млн. грн., що на 18,9 % більше порівняно з відповідною звітною датою 2009 року.

Таким чином, найбільш гострими проблемами в умовах кризи, що стримують подальший розвиток кредитної кооперації в Україні, є такі: відсутність ефективних механізмів рефінансування кредитних спілок та системи гарантування їх вкладів, низький рівень капіталізації та нестійкий фінансовий стан частини кредитних спілок, відсутність дієвого механізму підтримки їх фінансової стабільності.

Далі розглянемо особливості розвитку в умовах фінансової кризи вітчизняного *ринку страхових послуг*. Учасниками ринку є страховики, застраховані особи, вигодонабувачі, товариства взаємного страхування, страхові та перестрахові брокери, страхові агенти, актуарії, аварійні комісари, а також об'єднання операторів і споживачів страхових послуг. Загальний обсяг активів українського ринку страхових послуг за станом на 01.01.2010 становив близько 4,6 % ВВП.

Динаміка основних показників страхового ринку протягом 2005-2007 рр. засвідчувала його стійке зростання, однак основні показники на початок 2008 року ще суттєво відставали від показників ринків страхових послуг закордонних країн. У середньому на душу населення в Україні припадає всього 52 євро страхових премій, що значно менше, ніж в інших європейських країнах (наприклад, у Німеччині – 1 250 євро, в Польщі – 120 євро). У 2007 році обсяги страхових премій за договорами страхування життя становили всього 4,3 % їх загального обсягу, тоді як базове співвідношення у більш розвинутих країнах (на етапі зростання) становить 45-50 %.

За результатами I півріччя 2010 року основні показники страхової діяльності набрали тенденції якісних змін щодо скорочення падіння та

стабілізації (табл. 2), порівняно з I півріччям 2009 року динаміка показників свідчила про такі тенденції:

- на 24,4 % збільшилася кількість укладених договорів страхування (крім договорів з обов'язкового особистого страхування від нещасних випадків на транспорті, кількість яких збільшилася на 1,2 % і становила 271 046 361 одиниць), при цьому кількість договорів, укладених з фізичними особами, зросла на 28,1%;
- на 1,3 % збільшились обсяги надходжень валових страхових премій, а обсяг чистих страхових премій зменшився на 11,5 %;
- на 20 % зменшилися валові страхові виплати/відшкодування, а обсяг чистих страхових виплат – на 15,2 %;
- на 21,1 % збільшились обсяги вихідного перестраховування, в тому числі обсяги премій, сплачених на внутрішньому ринку, збільшилися на 26,5 %, а на зовнішньому зменшилися на 9,9 %;
- на 2,4 % зменшився обсяг страхових резервів;
- на 2,8 % зросли загальні активи, з них активи, визначені законодавством для представлення коштів страхових резервів, – на 6,5 %;
- загальна кількість страхових компаній становила 441, у тому числі СК "life" (життя) – 68 компаній, СК "non-life" (не-життя) – 373 компанії.

Таблиця 2

**Основні показники діяльності ринку страхових послуг України
за 2005-2009 рр. та I півріччя 2010 року**

Показник	Період, рік					
	2005	2006	2007	2008	2009	I півріччя 2010
Кількість зареєстрованих страховиків (на кінець періоду)	398	411	446	469	450	441
Кількість укладених договорів страхування (млн. шт.)	336,8	554,6	599,8	676	574,9	282,9
Активи за балансом, млн. грн.	20 920,1	23 994,6	32 213,0	41 930,5	41 970,1	43 166,2
Обсяг сплачених статутних фондів, млн. грн.	6 641,0	8 391,2	10 633,6	13 206,4	14 876,0	14 563,0
Валові страхові премії, млн. грн.	12 853,5	13 830,0	18 008,2	24 008,6	20 442,1	9 635,9
Валові страхові виплати, млн. грн.	1 894,2	2 599,6	4 213,0	7 050,7	6 737,2	2 619,4
Рівень валових виплат, %	14,7	18,8	23,4	29,4	33,0	27,2

Найбільш суттєвими проблемами, що спричинили негативний вплив на розвиток вітчизняного ринку страхових послуг в умовах кризи, є:

- недосконалість нормативно-правового регулювання у сфері страхування;
- нерозвиненість ринку страхування життя та інших видів особистого страхування;
- низька платоспроможність потенційних споживачів страхових послуг і їх недовіра до інституту страхування;
- факти шахрайства та нехтування правами страхувальників з боку окремих страховиків.

В Україні до цього часу не створені законодавчі засади для впровадження інвестиційного та обов'язкового медичного і пенсійного страхування, і, як наслідок, рівень капіталізації більшості страхових компаній залишається вкрай низьким. Страхові послуги продовжують використовуватися підприємцями з метою ухилення від сплати податків. Існує недобросовісна конкуренція (демпінг), зокрема й щодо тарифікації окремих видів страхових послуг.

Далі проаналізуємо особливості розвитку *ринку недержавних пенсійних послуг*. У сфері недержавних пенсійних послуг України сьогодні діють недержавні пенсійні фонди, компанії, що виконують функції адміністраторів НПФ. Також учасниками даного ринку є банківські установи, які виконують функції зберігачів пенсійних активів та обслуговують спеціальні пенсійні рахунки вкладників. Крім того, суб'єктами даного ринку є страхові компанії, що спеціалізуються на страхуванні життя або здійснюють страхові виплати учасникам НПФ при досягненні останніми визначеного ними віку.

Вітчизняний ринок недержавних пенсійних послуг знаходиться у зародковому стані, хоча і досить швидко розвивається. Система недержавного пенсійного забезпечення (НПЗ) становить третій рівень пенсійної системи, запроваджений Законом України "Про недержавне пенсійне забезпечення" від 9 липня 2003 року. Основу такої системи становлять недержавні пенсійні фонди.

За станом на 30.06.2010 до Державного реєстру фінансових установ було внесено інформацію про 107 недержавних пенсійних фондів (НПФ) та 43 адміністратори НПФ (табл. 3). Тобто протягом 2009 року та I півріччя 2010 року кількість НПФ зменшилася на 2 одиниці [9].

Протягом другого кварталу 2010 року кількість учасників НПФ, відповідно до укладених контрактів, зросла на 1,3 тис. осіб (або на 0,3 %) і за станом на 30.06.2010 становила 500,1 тис. осіб (на кінець I кварталу 2010 року – 498,8 тис. осіб) [9].

Разом зі зростанням кількості учасників НПФ зростають і обсяги сплачених пенсійних внесків. Так, за станом на 30.06.2010 всіма вкладниками недержавних пенсійних фондів було сплачено 840,2 млн. грн. пенсійних внесків, що на 11,3 % (або на 85,6 млн. грн.) більше, ніж на кінець 2009 року. Загальний обсяг пенсійних активів, сформованих пенсійними фондами протягом двох кварталів 2010 року, зріс на 14,8 % і становив 985 млн. грн.

Таблиця 3

**Основні показники діяльності НПФ України
з 01.01.2005 до 30.06.2010**

Показники	Період, рік					
	2005	2006	2007	2008	2009	I півріччя 2010
Кількість НПФ (на кінець періоду)	54	79	96	109	108	107
Пенсійні активи (наростаючим підсумком з початку діяльності), млн. грн.:	46	142	281	612	858	985
Кількість учасників за укладеними пенсійними контрактами (наростаючим підсумком з початку діяльності), тис. осіб	88,4	193,3	278,7	482,5	497,1	500,1
Загальна сума пенсійних внесків (наростаючим підсумком з початку діяльності), млн. грн.	36,4	114,4	234,4	582,9	754,6	840,2
Сума інвестиційного доходу (наростаючим підсумком з початку діяльності), млн. грн.	9,7	45,3	68,1	86,8	236,7	322,8
Здійснено пенсійних виплат (наростаючим підсумком з початку діяльності), млн. грн.	1,7	4,0	9,1	27,3	90,1	126,9
Сума витрат, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів (наростаючим підсумком з початку діяльності), млн. грн.	1,3	6,1	16,6	31,6	47,1	56,2

За станом на 30.06.2010 пенсійними фондами було сукупно здійснено виплат (одноразових і на визначений строк) на суму 126,9 млн. грн. За станом на 30.06.2010 пенсійні виплати отримали 38 330 учасників і 995 спадкоємців, тобто 7,9 % учасників від їх загальної кількості. За станом на 30.06.2010 витрати, відшкодовані за рахунок активів

пенсійного фонду, становили 56,2 млн. грн., або 5,7 % від загальної суми активів НПФ.

До найбільш суттєвих проблем, що стримують розвиток ринку недержавних пенсійних послуг, слід віднести:

- призупинення пенсійної реформи у частині запровадження накопичувальної пенсійної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування;
- дефіцит надійних фінансових інструментів для інвестування коштів пенсійних фондів та існування необґрунтованих обмежень щодо інвестування накопичених коштів;
- недостатня інформаційна прозорість діяльності НПФ і компаній, що їх обслуговують;
- низький рівень довіри до цих інститутів з боку потенційних учасників НПФ.

Останнім сегментом ринку небанківських фінансових послуг, що досліджуються нами у даній роботі, є *риннок лізингових послуг*. У країнах з розвинутою ринковою економікою частка лізингу у структурі інвестицій в основні засоби знаходиться в межах 15-30 %. В Україні, незважаючи на те, що в 2005-2007 роках спостерігалися значні темпи збільшення обсягів лізингових послуг, а його частка в інвестиціях в основні засоби на початку 2008 року досягла 8 %, вітчизняна галузь фінансового лізингу представлена переважно (більше ніж на 50 %) лізингом транспорту. Недостатньо розвинутим є лізинг виробничих основних фондів, машин та обладнання для галузі медицини, житлово-комунального господарства, освіти та науки тощо.

За експертними оцінками через механізм лізингу в Україні може бути інвестовано щонайменше 100 млрд. грн., разом з тим за станом на 30.06.2010 вартість діючих договорів фінансового лізингу становила лише 28,4 млрд. грн. (табл. 4) [5; 12].

У таблиці 4 наведено деякі дані, що є результатом досліджень ринку лізингу в Україні за результатами 2008 року [2] та за 2 квартали 2010 року [10-12]. Зазначені вище дослідження проводились Асоціацією "Українське об'єднання лізингодавців" спільно з Держфінпослуг на основі аналізу офіційної статистичної звітності лізингових компаній.

Результати досліджень дають можливість визначити такі основні тенденції. По-перше, суттєве зменшення ділової активності на даному сегменті ринку небанківських фінансових послуг в умовах кризи. Вартість діючих договорів фінансового лізингу за станом на 30.06.2010 становила 28,4 млрд. грн., що на 0,2 млрд. грн. менше порівняно з аналогічною звітною датою 2009 року. Відбулись якісні зміни щодо скорочення темпів падіння кількості укладених договорів фінансового

лізингу. Так, кількість договорів фінансового лізингу, укладених за I півріччя 2010 року, становила 1 834 одиниці, що на 231 менше порівняно з I півріччям 2009 року [12].

Таблиця 4

**Основні показники діяльності лізингодавців
з 01.01.2007 до 30.06.2010**

Показник	Період, рік			
	2007	2008	2009	I півріччя 2010
Кількість укладених договорів фінансового лізингу протягом звітного періоду, шт.	9 293	9 776	3 012	1 834
Вартість укладених договорів фінансового лізингу протягом звітного періоду, млн. грн.	16 877,7	9 088,8	2 615,3	1 436,3
Кількість діючих договорів фінансового лізингу на кінець звітного періоду, шт.	12 447	21 337	18 465	21 583
Вартість діючих договорів фінансового лізингу на кінець звітного періоду, млн. грн.	20 200,0	28 521,8	27 240,0	28 365,5

По-друге, за станом на 30.06.2010 серед договорів фінансового лізингу переважають угоди в галузі транспорту (62 %), сільського господарства (13 %), будівництва (9 %) та сфері послуг (4 %). По-третє, основними джерелами фінансування лізингових операцій у I півріччі 2010 року стали позичкові кошти, зокрема й банківські кредити (76,6 %), при цьому їх питома вага зросла майже на 16,2 в. п. порівняно з аналогічним періодом минулого року; відповідно, питома вага власних коштів лізингових компаній зменшилася порівняно з аналогічним періодом минулого року на 16,4 в. п. і становить лише 23,5 %.

Нами виділено такі основні проблеми, що стримують розвиток лізингу в Україні. По-перше, вади податкової політики: режим оподаткування ПДВ лізингової діяльності є дискримінаційним порівняно з банківською діяльністю; податкові обмеження щодо віднесення на валові витрати коштів, які витрачаються на страхування лізингових активів, суттєво збільшують ризики лізингодавців. По-друге, обмеженість довгострокових фінансових ресурсів на внутрішньому ринку України, зокрема відсутність довгострокових джерел фінансування оновлення основних засобів у бюджетних установ галузей соціальної інфраструктури (медицина, комунальне господарство, освіта та наука).

Однак найбільш суттєвою проблемою, яка не афішується в офіційній фінансовій звітності та різноманітних аналітичних дослідженнях, є суттєве погіршення платоспроможності лізингоотримувачів в умовах фінансової кризи. Як наслідок, значно зростає питома вага проблемних

лізингових договорів, що, у свою чергу, унеможливило реалізацію нових лізингових проектів.

2. *Основні напрямки розвитку небанківського фінансового сектора.* Враховуючи проведення у першій частині роботи аналіз, визначимо основні заходи, реалізація яких дозволить нівелювати негативні наслідки фінансової кризи та забезпечити подальший розвиток небанківських фінансових установ. Для вирішення даного завдання пропонуємо використовувати три документи, які стосуються розвитку небанківських фінансових установ України.

Перший документ має таку назву: “Стратегія розвитку небанківського фінансового сектора України до 2015 року”, який розроблений Держфінпослуг. Даний проект стратегії являє собою систему ідей, стимулів, намірів і ключових заходів щодо розвитку небанківського фінансового сектора на середньострокову перспективу з урахуванням національних фінансових інтересів і соціально-економічних потреб країни.

Стратегія містить оцінку загальних проблем і чинників розвитку небанківського фінансового сектора, а також визначення основних цілей і пріоритетних завдань розвитку небанківського фінансового сектора України на період до 2015 року. Зокрема, даний документ визначає основні напрями державної політики та ключові заходи щодо подальшої розбудови таких сегментів ринку небанківських фінансових послуг, як кредитного, страхових послуг, лізингових послуг, недержавних пенсійних послуг. Метою заходів, що декларуються в даному документі, є досягнення стійкості, відкритості та конкурентоспроможності небанківського фінансового сектора України.

Проаналізувавши зміст вищезазначеного документа, пропонуємо узагальнити основні заходи, які можуть бути актуальними для подолання негативних наслідків кризи та забезпечення подальшого розвитку небанківських фінансових інститутів (табл. 5).

Як видно із таблиці 5, основними заходами, що стосуються практично всіх сегментів ринку небанківських фінансових послуг, є удосконалення законодавства та підвищення поінформованості і захист прав користувачів фінансових послуг.

На вирішення останньої проблеми спрямований другий документ, що досліджується нами у межах даної роботи: “Концепція захисту прав споживачів небанківських фінансових послуг в Україні”, який схвалений розпорядженням Кабінету Міністрів України № 1026-р від 03.09.2009 [8]. Мета даного документа полягає в удосконаленні системи захисту прав споживачів небанківських фінансових послуг та забезпеченні її ефективності. Передбачається поетапна реалізація зазначеного документа: перший етап (2009-2012 рр.) та другий етап починаючи з 2012 року.

Таблиця 5

Основні заходи державної політики, які спрямовані на підтримку та розвиток небанківських фінансових послуг в Україні

Сегменти ринку небанківських фінансових послуг	Актуальні напрямки державної політики
Кооперативне кредитування	Підвищення рівня захисту майнових прав членів кредитних установ
	Ефективне державне регулювання і запровадження пруденційного нагляду
	Забезпечення належної фінансової надійності та платоспроможності установ кредитної кооперації
Страховання	Створення страхового нагляду орієнтованого на захист прав споживачів фінансових послуг
	Розвиток страхового посередництва та посилення контролю за посередниками (брокерами, агентами і консультантами)
	Надання державної підтримки для соціально значущих видів страхування
Недержавне пенсійне забезпечення	Прискорене запровадження загальнообов'язкової накопичувальної пенсійної системи
	Посилення роз'яснювальної роботи серед населення, роботодавців, профспілок
	Удосконалення законодавчої та нормативної бази системи недержавного пенсійного забезпечення
Лізингові послуги	Удосконалення цивільного та фінансового законодавства щодо лізингу
	Розвиток інфраструктури лізингу та активізація її використання учасниками ринку
	Створення умов для запровадження механізму рефінансування портфелів лізингових угод
	Створення умов для зростання фінансової стійкості лізингодавців: збільшення капіталізації, удосконалення системи управління ризиками

Завдання, що необхідно реалізувати на першому етапі (2009-2012), можна згрупувати за такими напрямками. По-перше, адаптація національного законодавства з питань регулювання порядку та умов надання роздрібних небанківських фінансових послуг, укладення кредитних договорів тощо до законодавства Європейського Союзу. Зокрема, необхідно враховувати вимоги Директив Європейського Парламенту та Ради ЄС від 23 вересня 2002 р. № 2002/65/ЄС про дистанційну торгівлю та фінансові послуги споживачам і від 23 квітня 2008 р. № 2008/48/ЄС щодо кредитних угод споживачів. Також доцільно внести зміни до актів законодавства з питань надання небанківських фінансових послуг, зокрема щодо визначення цивільно-правового статусу споживача.

По-друге, удосконалення державного регулювання ринку фінансових послуг в Україні. Зокрема, розширити повноваження Державної комісії з цінних паперів і фондового ринку та Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг у частині застосування санкцій до небанківських фінансових установ у разі порушення ними законодавства про захист прав споживачів.

По-третє, на нашу думку, основним напрямком є заходи щодо підвищення освіченості та поінформованості користувачів фінансових послуг. Зокрема, передбачається створити на веб-сторінках органів, що здійснюють державне регулювання ринків фінансових послуг, окремий розділ для висвітлення актуальних питань у сфері захисту прав споживачів. Також розробники концепції вважають за доцільне удосконалити нормативно-правову базу щодо розкриття інформації небанківськими фінансовими установами відповідно до стандартів IAIS, IOPS, законодавства Європейського Союзу.

На другому етапі (починаючи з 2012 року) передбачено такі основні заходи: розробка стандартів надання небанківських фінансових послуг; сприяння утворенню громадських організацій захисту прав споживачів; перехід на пруденційний нагляд за діяльністю небанківських фінансових установ.

Основними цілями третього документа за назвою “Концепція запровадження пруденційного нагляду за небанківськими фінансовими установами в Державній комісії з регулювання ринків фінансових послуг України”, затвердженим розпорядженням Держфінпослуг від 15.07.2010 № 585, є такі: захист інтересів споживачів фінансових послуг, запобігання настанню неплатоспроможності та забезпечення фінансової стійкості фінансових установ через застосування відповідних корегуючих заходів шляхом:

- 1) виявлення підвищених ризиків у діяльності фінансових установ;
- 2) контролю за платоспроможністю, ліквідністю та прибутковістю фінансової установи;
- 3) попередження банкрутства та системної кризи фінансових установ;
- 4) прогнозування майбутніх фінансових результатів на основі звітів поточного періоду [7].

Висновки. Підбиваючи підсумки, можна зазначити, що деякі сегменти ринку небанківських фінансових послуг припинили свій розвиток та суттєво погіршили результати діяльності за результатами 2009 року та I півріччя 2010 року. Найбільш суттєвий спад спостерігався у сегменті кредитних спілок і лізингодавців. Менш суттєві негативні наслідки спостерігаються у страхових компаніях та інших фінансових

компаніях. Недержавні пенсійні фонди навіть в умовах кризи продовжують поступально розвиватись.

На основі вивчення поточного стану ринку небанківських фінансових послуг України визначено основні напрямки його подальшого розвитку. Зокрема, проаналізовано зміст проекту “Стратегія розвитку небанківського фінансового сектора України до 2015 року” та визначено заходи, що забезпечать відновлення та подальший розвиток основних сегментів небанківських фінансових послуг. Основні положення даного проекту є основою для розробки та перегляду існуючих галузевих програм розвитку відповідних сегментів фінансового ринку. З іншого боку, даний документ також повинен стати важливою складовою більш загальних урядових документів, що стосуватимуться довгострокових перспектив соціально-економічного розвитку держави.

Також нами встановлено, що в період фінансової кризи проблема захисту прав споживачів набула особливої гостроти та актуальності. Порушення прав споживачів фінансових послуг спричиняє недовіру населення до ринків фінансових послуг та не дає можливості активно використовувати вільні кошти населення як інвестиційні ресурси, що спрямовуються на розвиток економіки, запроваджувати ефективний механізм недержавного пенсійного забезпечення та страхування.

Для врегулювання даної проблеми Держфінпослуг були розроблені “Концепція захисту прав споживачів небанківських фінансових послуг в Україні” та “Концепція запровадження пруденційного нагляду за небанківськими фінансовими установами в Державній комісії з регулювання ринків фінансових послуг України”. На основі вивчення зазначених документів нами визначено заходи щодо розвитку небанківських фінансових послуг, які дозволять привести національне законодавство у сфері захисту прав споживачів до відповідності щодо законодавства Європейського Союзу. Реалізація заходів, передбачених даними документами, забезпечить реалізацію прав споживачів на достовірну інформацію, якість небанківських фінансових послуг, компенсацію завданих споживачам матеріальних збитків на ринках фінансових послуг.

Розглянуті вище документи розроблялися за участі Держфінпослуг відповідно до “Плану антикризових заходів у сфері діяльності небанківських фінансових установ, піднаглядних Держфінпослуг”, що затверджено розпорядженням Держфінпослуг від 24 квітня 2009 року № 276 [13]. Даний документ містить також ряд додаткових антикризових заходів у сфері діяльності небанківських фінансових установ, які будуть вивчатися нами у подальших дослідженнях.

Список літератури

1. Баланюк, Л. Поняття та місце небанківської установи у фінансовій системі України [Текст] / Л. Баланюк // Право України. – 2008. – № 3. – С. 47–51.
2. Дослідження ринку лізингу України за 2008 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : // http://www.leasing.org.ua/ua/bulletin/survey_2008.
3. Звіт Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку за 2009 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ssmc.gov.ua/ShowPage.aspx?PageID=12>.
4. Звіт про роботу Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України за 2009 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dfp.gov.ua/742.html>.
5. Ільченко-Сюйва, Л. В. Небанківські фінансові установи: досвід Європейського Союзу та можливості України [Текст] / Л. В. Ільченко-Сюйва // Фондовый рынок. – 2009. – № 5. – С. 16–22.
6. Картамишева, О. Державний нагляд і контроль за діяльністю небанківських фінансово-кредитних установ [Текст] О. Картамишева // Підприємство, господарство і право. – 2009. – № 8. – С. 90–93.
7. Концепція запровадження пруденційного нагляду за небанківськими фінансовими установами та Програми розвитку системи пруденційного нагляду за небанківськими фінансовими установами [Текст] / Затверджено розпорядженням Держфінпослуг від 15.07.2010 № 585.
8. Концепція захисту прав споживачів небанківських фінансових послуг в Україні / Затверджено розпорядженням КМУ № 1026-р від 03.09.2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ufin.com.ua/konceptcia.htm>.
9. Офіційний сайт Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dfp.gov.ua/730.html>.
10. Підсумки діяльності лізингодавців за II квартал 2010 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.leasing.org.ua/ua/bulletin/survey_2010_2.
11. Підсумки діяльності лізингодавців за III квартал 2009 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.leasing.org.ua/ua/bulletin/survey_2009_3.
12. Підсумки діяльності фінансових компаній, ломбардів та юридичних осіб (лізингодавців) за 6 місяців 2010 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/dpn>.
13. План антикризових заходів у сфері діяльності небанківських фінансових установ, піднаглядних Держфінпослуг [Текст] / Затверджено розпорядженням Держфінпослуг від 24 квітня 2009 р. № 276.
14. Румянцев, Сергій. Розвиток небанківських фінансових установ [Текст] / Сергій Румянцев // Цінні папери України. – 2009. – № 23. – С. 19–20.

Summary

The article analyzes the contemporary trends in the development of non-banking financial institutions under conditions of the economic crisis. It defines the state policies, which should help the further development of the Ukrainian market of non-banking financial services.

Отримано 03.11.2010

Левченко, В.П. Ринок небанківських фінансових послуг України: поточний стан і перспективи розвитку / В.П. Левченко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. праць. - Суми: УАБС НБУ, 2010. - Вип. 29. - С. 379-393.